

האותות בממשלת המאורות לפי בן-סירא ומגילות מדבר יהודה*

מאת

שמואל עברי

מאז הצביע בן מתתיהו על הנהג המוזר של האסיים לפנות בעת תפילתם בכוון עליית השחר, "כאילו היפנו תפילתם (לשמש) שייצא"¹, נתברר שבתפילות האסיים וברכותיהם לה' תפסה השמש מקום ממעל לחשיבות הירח ומאורות האחרים. מכאן נכון היה להניח שמסלול השמש גם הכריע אצלם בהרבה בקביעת מועדי החגים ועונות השנה. יתר על כן, אותה התענינות מרובה בשמש וגבורתו מודעת גם בספרים שזיקתם הקרובה מסתברת מאליה, היינו בספר היובלים ובספר חנוך, ובמידה מסוימת גם אצל בן-סירא.

סמוכין להנחה זאת נמצא למכביר במגילות מדבר יהודה, שמרובות בהן הפרשיות הדנות בשמש והמאורות הגדולים. בנוסף לפאפירוס ליטורגי אחד (שטרם פורסם) מצאנו קטעים מעניינים שדנים בקביעת עתים לתפילה, כולל זמן עליית השחר, גם במגילת ההודיות ובמגילת סרך-היחד.

שעה שנערכה ותורגמה בראשונה מגילת סרך-היחד (ע"ו.ה. ברונלי, בהשתתפותם של ח.א. גינסברג וכותב השורות האלה)² ראינו שחלק ניכר, החלק הסופי שבמגילה, כתוב כשיר מזמור ופנייה לה' בלשון יחיד. בניגוד לחלק העיקרי של המגילה שעוסק בחוקים ותקנות החלים על כל חברי עדת ה"יחד", הרי בשיר זה המשורר פורט את חובותיו הוא, ואת העקרונות והפולחן שהוא שואף לקיימם. המשורר נודר להלל ולשבח את ה' בנוסח קבוע מדי יום ביומו, בשעות הקבועות, ערב ובוקר, ולפי הדפוסים המקובלים — לחדשים ומועדים שנקבעים בדיוק לפי סדר עלייתם של המאורות בשמים.

הופעת המאורות מתוארת כאן לא רק כגורם מכריע בקביעת הזמנים, כי אם גם כהנחה עקרונית שתיאום פעולתם של גרמי שמים, והמחזור המדויק והגשנה

* תמצית המאמר הזה הושמעה לראשונה בישיבת החטיבה בקונגרס החמישי למדעי היהדות בירושלים והודפסה לאחר מכן ב"בולטיין" של ביה"ס האמריקאי לחקר המזרח משנת 1970 (חוברת אולברייט). היות ומסיבות טכניות לא הוכנסו המיסמכים והמובאות העבריים כחלק של החומר בשעתו, אנו מביאים בזה את המאמר כולו בהרחבות ותיקונים יחד עם הטקסט של כל שלושת המקורות שעליהם חל הדיון.

1 מלחמות היהודים 5, VIII, 2.

Bulletin of the American Schools of Oriental Research, Supplementary 2

.Studies 10—12 (1951)

של העונות לתקופתן הסדירה, כל אלה הם אות ומופת לחסדי האל ו"קדש הקודשים" (סרך-היחד ד' י).

עת שתירגמו אותו שיר מזמור (בסרך-היחד) עדיין לא גודע על קיום שיר הלל למאורות ולמחזור הקבוע של המועדים, שיר זהה כמעט, הכלול במגילת ההודיות (ראה הודיה כ"ב).

אם נעמיד שני מזמורים אלה זה לעומת זה, ניווכח שאע"פ שהשיר של סרך-היחד אין בו מאותו רגש דתי עצום המובע בהודיות, הרעיון הכלול בכל אחד ממזמורי שתי המגילות עולה בקנה אחד.

מאז פורסמו ההודיות, נתברר ששני השירים, על אף השוני בגודל ובסגנון מקורם אחד הוא, זהו שיר הלל לחלוקת העתים כשם שהושמעו באריכות על ידי בעל ספר היובלים וספר חנוך. כל החיבורים האלה מעלים על נס את תפקידו המכריע של השמש בחלוקת עתות השנה, וקביעת מועדי העונות והחגים.³

אף כי בראשונה תורגמו המונחים לחלוקת הזמנים שבשיר במגילת "סרך היחד" לפי פירושה המקובל במקרא — נתברר לנו אחר כך, שהמלה "קצים" בשיר משמעה — זמנים; והמלה "מועדים" באה להורות לא רק על עונות או חגים בלבד, אלא גם על רבעי שנה, והמלה "תקופות" אין להבין אותה כפרק זמן שהוא כפי הרגיל בספרות הרבנית והמאוחרת, אלא "תקופה" שהיא משך זמן קצוב שבין שתי נקודות מפנה.⁴

יתר על כך, נתברר לנו כעת המובן הנכון של המונחים העבריים שמהם הועתקו מהדורות עתיקות של ספר היובלים וספר חנוך, שכן פירשו המתרגמים הראשונים מונחים אלה לפי הוראתם בתנ"ך, ולא לפי שהבינום מחברי הספרים התיצונים ומגילות סתרים.⁵

הואיל ובני הכת של קומרן, בדומה לאסיים אחרים, נהגו לפי רוח דומה, ואולי אף זהה עם הלוח שבספר היובלים וספר חנוך, שבו 364 ימים לשנה, בהתאם למחזור השנתי של השמש, קל להבין את הבתים שבשירים של סרך-היחד, וההודיות.

3 לדוגמה: ספר היובלים (ו', לב): "ואתה צו את בני ישראל ושמרו את השנים כמספר הזה; 364 יום יהו שנה תמימה. (פס' לד): ולא... יתעו — (פס' לה): אחרי שגתם ואחרי איולתם. (פס' לו): והיו אשר יביטו אל הירח והוא ישחית את הזמנים, ויקדם משנה לשנה עשרה ימים. (פס' לז): על כן תבאנה להם שנים אשר בהן יעשו יום העדות לבור, ויום טומאה לחג, ובלבלו את הקדש בחול". ראה גם:

S. Talmon: "The Calendar Reckoning of the Sect from the Judean Desert, *Scripta Hierosolymitana*, IV (1958), 164 ff.

ראה גם: י. א. באומגרסן: "הלוח בספר היובלים והמקרא" תרביץ, 32 (1963) עמ' 325.
4 הערות אלו באשר למשמעות המונחים האלה שבמגילות הגנוזות והדומים להם, והתייחסותם לנושאים באסטרונומיה והלוח, נעשו ע"י חוקרי המגילות בישראל. במיוחד אנו מחזיקים טובה ליעקב ליכט על מחקריו החשובים במהדורתו של מגילת ההודיות, ומגילת הסרכים (ירושלים, 1963).

5 אנו יכולים לסמוך ביתר בטחון על תרגומי הספרים התיצוניים של א. כהנא (תל אביב 1937) הואיל ובתרגום זה ניסו למצא את הכוונה האמיתית שבטכסט המקורי. באחרונה הופיע גם שיחזור מדעי של הנוסח העברי המקורי של ספר "ההודיה" ע"י מ. גריניץ (ירושלים, 1957).

מכיוון שלפי ספר חנוך, השנה מחולקת לארבעה חלקים שוים של 91 יום, שהם ארבעת רבעי שנה, הם המועדים, ומצוינים ע"י ארבעה ימים מיוחדים; יום אחד לכל סוף המועד.⁶

ארבעה ימים מוכנסים אלה, המפרידים בין העונות נקראים "ימי האותות". יום זה המיוחד שחל בסוף כל רבע שנה, נועד לפי חנוך (ע"ב, יג) "על-פי האות שלו" ולפי ספר היובלים (6: 23): "ימי זכרון הם, וימי מועד הם בארבע תקופות השנה, כתובים וקיימים הם לעדות עולם".

הנוסח המשוער לפי זה צריך היה להיות: ימי זכרון ואותות, וכמו כן: ארבעה ימי מועדים. ואמנם בסרך-היחד כתוב: "ראשי מועדים וימי קודש". ובהודיות י"ב, ח: "מולדתי עת יסודי קץ ותקופת מועדים באותותם", וזהו הנכון עד להפליא. אם בארצות הצפון העונות ניכרות ביחוד מפאת השינוי היסודי במזג האויר ובנוף הצומח, אין מצב כזה בארץ-ישראל. כאן נודע רק קיץ וחורף (ימות החמה וימות הגשמים). וכן אומר המשורר של תהלים ע"ד, יז בשבחו את האל, יוצר יום ולילה, המאורות והשמש מוסיף: "אתה הצבת כל גבולות ארץ, קיץ וחורף אתה יצרתם".

מסתבר, אפוא, שמחבר הפסוקים בספר חנוך (פ"ב, טז—כ), ניסה בעקיבות לתאר את השוני בין אביב וקיץ, שהן עונות נפרדות בשדה ובגן — העצים וגידולי השדה. מחבר מגילת סרך-היחד, שהוא שותף לדעה על קיום ארבע העונות בשנה, הולך בעקבות מחבר ספר חנוך ובמזמורו (עמוד י"ג) רושם ארבעה מועדים = עונות: מועד קציר, לקיש, מועד זרע, ומועד דשא. כלומר עונת קציר (התבואה), האסיף (של פרי העץ) זריעה (בהתחלת החורף) ומרעה דשא (בהתחלת האביב). הכוונה ברורה, לתאם את שנת השדה לשנת השמש, והחלוקה לרבעי שנה שוים.⁸

בפתח דבריו מאמץ לו בעל השיר בסרך-היחד את דברי המשורר בתהלים ל"ד: "אברכה את ה' בכל עת תהלתו בפי" כשהוא מוסיף לפתח את הרעיון בהרחבה ומתחייב לשמור על חלוקת העתים שקבע האל כי היא הנותנת, הן לגבי אמירת התפילות והן לגבי קידוש החגים.

בסוף הקטע של שירה נשגבה בסגנון ובקצב בלשון העברית, מייצג המשורר את המאורעות שלהם שני תפקידים נפרדים: הם גרמי שמים, ושליחי האל. ככל שעונה נוקפת עונה בשרשרת סדירה ורצופה, המאורות נעשים סמל של קדש הקדשים ואות ומופת לחסדי ה' המתמידים ("חסדי עולם"). המאורות נועדו להזכיר

6 ואלה מועדי השנה: ההשתוות האביבית, ראשית תקופת תמוז, ההשתוות הסתוית, וראשית תקופת טבת. (The vernal equinox, the summer solstice, the autumnal equinox, and the winter solstice).

7 אין הוא מסביר טבע החודשים האחרים. פרשנים מודרניים סבורים שהעורך דלג על תיאור חודשים אלה באקראי. אעפ"כ כדאי לעיין בספר היובלים כ"ט, טז.

8 בענין הנ"ל היטיב להסביר ידידי שמריהו טלמון בפרסומו האנליטי "The Gezer Calendar and the Seasonal Cycle of Ancient Canaan," *Journal of the American Oriental Society* 83 (1963), 177 ff.

לנו בואם של חגים וימים טובים, כפי שנקבעו לדורות במחזור התהשים, העונות, השנים והיובלים.

עכשיו נתברר למה מדגישים ומזהירים מחבריהם של ספר היובלים וספר חנוך שלא לפגוע בדפוסים הקבועים של הלוח. הם חוזרים ומצהירים ששמירת לוח הזמנים משולב במחזור העונות שאינו משתנה לעולם — רעיון שחשיבותו ומובנו מודגשים כאן יותר מהכתוב בבראשית א', יד. החידוש הוא שבשני המזמורים האלה של קומרן אנו נתקלים בפעם הראשונה בחומר זה כתוב בשפה העברית המקורית ולא בשחוזרים ותרגומים.

והנה מאז מילר בורוס (Millar Burrows) פירסם את המהדורה הראשונה של סרך-היתד⁹, בעיית הלשון של סרך-היתד 4—6 IQS X הביכה מתרגמים רבים מכמה טעמים¹⁰.

את שורה 4 היו קוראים:

"בהתחדשם הם גדול לקדשי קדשים, ואות 'נ' למפתח חסדיו עולם":

הקריאה "הם גדול" שמבחינה דקדוקית אינה מתקבלת על הדעת, והאות 'נ' הבודדת באמצע השורה, העלו השערות של לשון סתרים כביכול. ו. ברונלי¹¹ ואחרים ראו בצירוף אות 'א' שנתוספה אחר המלה "חקק" שמעל לשורה באחד מכתבי היד, אקרוסטיכון של המלה "אמן".

וזה תרגום הפסוק שהוצע ע"י ברונלי:

"As they renew themselves, the (letter) Mem is large for the holy of holies and the letter Nun (a key) for the unlocking of His eternal mercies."¹²

ברתלמי אף מצא גימטריה¹² באקרוסטיכון אמן של ברונלי. סך הכל של אותיות 'אמן' הוא 91, וזה עם מספר הימים של כל עונה בעונות השנה בהתאם ללוח הכת.

המטרה היחידה שיכולה היתה להצדיק השערות דמיוניות כאלה בשלבים המוקדמים של מחקר המגילות, היה בלי ספק הרצון לחסל את החידה הבלתי מובנת שבצירוף המלים "הם גדול".

יגאל ידין, שלפניו עמדה אותה קושיה, ניסה להוכיח שהאות 'ה' במלה 'הם' נפגמה ע"י סדק בגויל שנמשך מן השורה העליונה (המלה בראשית) עד המלה "מועדים" שבשורה השישית; סדק זה, שגרם להתכווצות פני הגליון והספוס הגויל משני הצדדים של הסדק (קרע), שינה לאחר מכן צורתן של כמה אותיות, וכתוצאה

⁹ *The Dead-Sea Scrolls of St. Mark's Monastery*. New Haven, 1951

¹⁰ P. Wernberg Møller העיר בהקשר לקטע זה: "קטע זה שנוי במחלוקת יותר מכל יתר דברי מגילה זו." *Studies on the Texts of the Desert of Judah*. Vol. 1, (Leiden 1957), 142.

¹¹ הוא גורס את התבה הם בנפרד, היינו ה'מ' גדול וכו'.

¹² *The Dead Sea Manual of Discipline*, BASOR, Supplementary Studies No. 11 10—12, (1951), 50.

¹² *Revue Biblique* 59 (1952) 184—193

מזה באה האות 'ה' הנ"ל. מתוך נימוקים פאליוגרפיים טוען ידין שלפנינו אחוי של שתי אותיות, ומציע לקרא: "בהתחדשם זיוום גדול" ועוד שיש לפרש את הפסוק כאסקאטולוגי, הרומו לאחרית הימים: אז יתחדשו המאורות וזוהרם יופיע בעת ובעונה אחת.¹³

בלי להיזקק לפאליוגרפיה הציע ת.א. גינסברג¹⁴ מכבר, לקרא "יום גדול" במקום "הם גדול". אע"פ שגירסה זו נמצאת בעותק אחר של אותו מזמור במערת קומרן⁴, עלינו להודות שבתוך הקונטקסט, קריאה "יום גדול" אינה מתיישבת יותר מקריאה "הם גדול", יען כי בשלב זה חסרה לנו אות 'ה' הידיעה בראש המלה, וכמו כן האוגד (copula) אחרי המלה 'יום', עלינו להניח איפוא, שמה שהוצע כאן הוא תחליף לקריאה משובשת של המעתיק הקדום וגם של החוקר המודרני.

אולם אם נחזור לטקסט ונבדוק אותו לאור הידיעות שצברנו לאחרונה על הסגנון ולשון המגילות, נראה שבהתחלת שורה 3 (בהופיע) ובכל הפסוק 4, לפנינו שלושה משפטים קצרים (subordinate clauses) שכל אחד מהם פותח במלת היחס שפירושה "מאחר" והם מתייחסים לנושא (המאורות) בלשון רבים ובגוף שלישי, ואלה הם: "עם האספם", "עם מסרותם" ו"בהתחדשם".

הכנסת המשפט הקצר העיקרי בהמשך לא תיתכן בלי כינוי הגוף האוגד "הם" — מלה שבאה במקום שם העצם ושם הפעל — ומלת יחס זו מוכרחה אם כן להתאים לקודמן (antecedent) באשר למספר ולמין. הואיל ואין לנו ספק שהמחבר האלמוני היה שולט בלשון ובנוהג התקין, עלינו להחליט, כי אלמלי כתב את המלה "הם" היה צורך לתקן את הטכסט, וברור שהקריאה עם המלה "הם" עדיפה על קריאה בלעדית.

לדעתנו כל הקושי בהבנת הפסוק אינו במלה "הם" (ומכאן גם נסיונו של מעתיק אחד קדום לשנותה) אלא בוז שלאחריה, וזאת עלינו לקרא "גדיל" במשמעות ציצית, ונפלה כאן הטעות, יען כי המלה "גדול" שכיחה מן הראשונה, והצורך לשלב את המלה "גדול", שהגיעה לטכסט עקב הדמיון שבין צורת האותיות ו—י, בכתב המגילות — הוא שגרם לתגובת שרשרת לאותה מלה פשוטה "הם" שהפכה למעין (crux interpretum) צרת המתרגם.

אבל לפני שנבדוק את טיבה של המלה "גדיל" שהמחבר בחר בה לציין: "אות" או סמל, כפי שנראה להלן שזאת היתה כוונתו — כדאי שנשים לב שנוסף לצורה הדקדוקית הנכונה, כל הפסוק בקונטקסט זה בנוי בתקבולת שירית שלמה: ובהתחדשם הם (המאורות) גדיל (היינו סמל) לקדשי הקדשים — ואת נ[אמן] למפתח חסדי עולם¹⁵.

"Three Notes on the Dead Sea Scrolls" *Israel Exploration Journal* 6 (1956), 13
160. יתכן מאד שאולי זוקא ההפך הוא הנכון; כי משום חספוס קל שבגויל משני עברי הסדק שהיה כבר מלכתחילה, יצאה צורת האות "ה" מתחת יד הכותב כפי שהיא לפנינו.

The dead Sea Manual of Discipline, *Bulletin*, Supplementary Studies, 14
(1951) 50.

15 הקטע הקטן של 4QSD חסרה בו האות הבודדת ו נוסחו: "אות למופת חסדי עולם".
Revue Biblique 67 (1960), 411—416.

("And when they are up for renewal, they are a symbol for the holy of holies and a [true] sign for the unlocking of His eternal mercies.")
 בידוע שהמצוה: "גדלים תעשה לך על ארבע כנפות כסותך" (דברים כ"ב, יב) יש לה מקבילה בספר במדבר (ט"ו, לח): "ואמרת אליהם, ועשו להם ציצת על כנפי בגדיהם".

אף כי מלים אלה משמעות אחת להן; היינו חוט שזור, — tassell, הן באות גם להורות על אות לזכרון, על סמל. כיוצא בזה מצינו במצות תפילין שמטרתה להיות סמל: "וקשרתם לאות על ירך והיו לטטפת בין עיניך" (דברים ו', ח) ¹⁶. יתר על כן נראה שלמונח "ציצית" ב"p" כבר היו שתי הוראות אלה: גדיל, וגם סמל; כי למצוה: "והיה לכם לציצת" (במדבר ט"ו, לט) אין פירוש אחר מלבד: והיה לכם לאות (כמבואר להלן): "וראיתם אתו וזכרתם את כל מצות ה'" ¹⁷. בלשון המקרא הצורה הלשונית: והיה ל... פירושה השתנות לדבר אחר; "והיה ל... היינו, ימלא תפקיד כלשהו; יהפוך למשהו" ¹⁸. מן המפורסם שמבחינה פולחנית (לא אטימולוגית) המונח המסופוטמי SISKIUM מועיל להבנת המלה ציצית. "סיסיקיום" היינו קוצת חוטים שבשפת הבגד: גדילים אלה היו משמשים כאמצעי להטביע בלוחות חומר, שיהיו חותם, ואות (as a seal and a sign) ¹⁹. במל"א ז', יז נמצא את המילה "גדיל" במובן קשוט של זרי-פרחים ("festoons") שעל כותרות העמודים. ואילו בספרות הרבנית הקדומה משמעות המלה חוט שזור, (twisted cord) וגם מידה שלמה ²⁰, וגם כשם פועל במשקל קל: לקלוע, לשזור — בדומה לתוראת המלה באכדית, ארמית וערבית ²¹. לאחרונה הציע שאול ליברמן שבמשקל "הפעיל", המלה 'גדל' פרושה לה צביע, לציין. והמלים 'גודל' 'אגודל' כמו "הצביע" מופיעות במובן זה בספרות הרבנית — ומקורן, המלה "אצבע" ²². ולכסוף, הקריאה ופירוש המלה "גדיל" יש לה סמוכין בטקסט שנתגלה באחרונה. היינו משלי בן-סירא במקור העברי. עד שידין גילה ופירסם נוסחו העברי שמצא

16 ודוק שבמקביל, שמות י"ג, טו בא התחליף ל'טוטפת' בפסוק ט "והיה לאות על ירך ולזכרון בין עיניך". בדומה לזה מופיעה המלה "symbol" ביחס ל'טוטפות' בתרגום החדש לתורה של JPS במקום "frontlet" שבתרגומים הקדומים. וראה E. A. Speiser, "TWPT," JQR 48 (1957), 208.

17 מומן הציעו לתקן את החזרה השלישית של המלה ציצית בפרשה וגרסו: "סימן" ולא "tassel" כפי שעשו ב־ RSV או "That shall be your fringe" NJPS משום זה אין צורך בשינוי הקרי והיה "לאות" במקום "לציצת" כפי שהוצע ב־ BH³ (Biblia Hebraica)

18 להשוות שמות ז', ט; ח, יב; ט', ט; וגם בראשית א', יד וטו.

19 הפיסקה: *si-si-ik-ta-sü ki-ma na4 kunukki-šu*. כלומר "ציצית בגדו מייצג הטבעת חותמו" נדונה יחד עם ציטטות אחרות באותו נושא ב־ E. A. Speiser, *Reallexicon der Assyriologie u. Vorder-Asiatischen Archäologie* (Berlin 1968) V.S. *Gewandsaum* (Publications of the American Philosophical Society, 107 (1963) 539), אפרים ספייור.

20 ירושלמי, פסחים ד' — ל"א, ג'.

21 שבת י' — ו'. וגם גדיל שערות.

22 תוספת ראשונים כרך א' עמ' 220. ר' גם יחזקאל קוטשר: הדואר (כתב עת בני-יריך, 1963).

בחפירות מצדה בשנת 1964 היו דעות החוקרים חלוקות באשר לאוטנטיות הגירסה שנמצאה בגניזת קהיר. יש שראו בקטעים של הגניזה העתקה נאמנה של המקור העברי, ויש שראו בהם תרגום של גירסה לועזית שנעשה בימי הביניים.²³ והנה מגילת בן-סירא מחפירות מצדה הוכיחה ללא ספק, שכתב יד ב' של הגניזה והערות השוליים שבו — למרות השיבושים, בעיקרו נאמן הוא. יתר על כן, ההערות שבכ"י ב' (הגליון) שבגניזה מצביעות על נסיון לרשום לא רק שגיאות המעתיק (כפי שהנחנו לפנינו) אלא מראה שניסו לתקן את הנוסח עפ"י כתבי יד מעולים אחרים, שעמדו לרשות המעתיק והקוראים. (זאת סברת יגאל ידן). פרק מ"ג פסוק ה של בן-סירא דן בחשיבות המאורות: הן מבחינה פיזית והן בקשרם ללוח השנה. בשיר הלל לשמש, נוקק בן-סירא למלה "גדיל", אותו מונח שמצינו גם בסרף-היחד: וזאת הגירסה של שורה 5 בכתב יד ב' למשלי בן-סירא של הגניזה:

"כי גדיל ה' עושהו (עשהו)^{23א}
 ודברו²⁴ ינצח אביריו²⁵
 וגם ירח יאריח אותות²⁶
 ממשלת קץ ואות עולם
 כם מועד וזמני חוק^{26א}."

כמעט כל העורכים הקודמים של קטע זה פוסלים את המלה "גדיל" בהעדיפם במקום זה את המלה הפשוטה "גדול", בהולכם בעקבות הערות השוליים (שבכתב היד) והגירסות הקודמות. אבל פה, כמו במגילת סרף-היחד, יש להכריע קודם כל בין הקרי: עושה, עושהו, ועשהו (?). כלומר אם מדובר על נושא, או נושא הכל תלוי בניקוד המלה. והקוראים: "גדול ה' עושהו" מפרשים את הפיסקה לפי תהלים מ"ח, א: "גדול ה' ומהלל מאד", כאלו הכונה היא גם כאן להלל את ה' הכל יכול — ואין זה לפי גירסתנו (ראה הרף הרצוף לגוף המאמר עם הטכסט של כל שלשת המקורות), והיא שה' עשה את השמש לאות שהיא גדיל. ואמנם קריאת הפסוק הבא (שורה 6):

23 דעה קיצונית היא של ח. א. גינסברג. JBL 74 (1955) pp. 93ff.
 23א נוסח מגילת מצדה: "עשהו" בחסר; נוסח הגליון "עשה". ביחס לגירסא "גדול". מעיר ידן שכך גם בכ"י ב' והתרגומים ואילו "נוסח הגליון 'גדיל' והוא שיבוש".
 24 השווה תהלים קמ"ז, טו.
 25 אם כי אחרים מהמפרשים שבימינו מתרגמים מלה זו במובן של "מלאכים" או "גבורים" ("angels," RSV, Ps. 78, 25) ("heroes") לפי תהלים ק"ג, כ כולל גם השמש ביניהם בהתאם לתהלים י"ט, ו אנו מבכרים בכל זאת להסביר את המלה "אביריו" בנוסח שלפנינו במובן "leaders" "מנהיגים", כפי שיוצא מן התיאור המפורט בספר חנוך פ"ב, ז—כ בתרגום כהנא ואחרים, משום שתפקידם של "מנהיגים" אלה הוא לפקח, לחלק ולהבדיל בין ארבעת חלקי השנה ואת כל צבא השמים במערכת הילוכם. על השמש במיוחד השווה פסוק יח.
 26 "יאריח" מלשון אורח = נרץ; יורה נרץ. הערה של י. מלמן.
 26א הגירסה במגילת מצדה: "לו מועד וממנו חג" כלומר על ידו נקבעות העונות וממנו אנו יודעים מתי חל התג.

"וגם הירח יארח אותות" והמשך של מלת היחס "בם" בלשון רבים מוכיחה שהשמש הוא הנשוא; "גדיל" מושא משני, והמכוון: גם השמש וגם הירח הם אותות, הגורמים המכריעים בחלוקת העתים, התאריכים הקיימים ועומדים²⁷. הואיל ויגאל ידין מצא שטכסט ב' של בן-סירא מגניזות קהיר גורס "בם" (לשון רבים), בניגוד לבן-סירא מחפירות מצדה שבו מופיעה המלה "בו" (לשון יחיד) — הוא בא לידי מסקנה: אם כי בן-סירא בעצמו מזכיר את הירח בלבד, שקובע את העונות כפי שנראה מפסוקים ז—ח שבמגילת מצדה, והערת השוליים בטכסט ב', הרי מציאות המלה "בם" בגוף הטכסט ב', מוכיחה על הנחה שמדובר על שני מאורות.

לאור עובדות אלה אומר ידין, כי מותר להניח שגירסה ב' הושפעה מביקורת שמקורה בעדת ים המלח, והם ככוונה שינו את הכתוב במגילה להורות שהשמש הוא הגורם לקביעת המועדים.

לפיכך מאותה סיבה אנו באים לידי מסקנה, שהקרי: "הם גדיל" במגילת הסרך 4: א, שמתייחס לנושא בלשון רבים, הוא שהיה בגירסה המקורית של מגילות הכת ואין לשנותה. מאידך, כל מי שמנסה לתקן את הקרי ולשנות אותה, בין אם שינו מעתיקים קדומים, או חוקר מודרני — הרי הוא מתעלם מעיקרון מרכזי שביסוד תורת הכת.

27 אלה הטעמים שסותרים גם אלטרנטיבה אחרת ל"כי גדול ה' עשהו" קריאה שדומה להצעתו של ש. סלמון (Essays on the DSS (Hebrew) Jerusalem 1961) p. 89 n. 32. שלפיה יש לחקן במגילת היחד ולקרא: המ(אור ה) גדול. (המאור הגדול). כדי למנוע קריאה מסורבלת "בהתחדשם המאור הגדול" בטכסט שקרוב כ"כ לחנוך 72—82 בתכנון ("Book of Celestial Physics" טלמון, בעקבות דר. הברמן, מסיים את הפסוק במלה "בהתחדשם". ואחריו פותח פסוק במלים: המ(אור ה) גדול... אע"פ שנדחו ניחושי גימטריית שבשיר סרך-היחד (Milik *op. cit.* p. 411) אין להכחיש שהמונח "מאור גדול" כתואר לשמש שכח במקורותינו בהתאם לקונטכסט, אבל בסרך-היחד וגם בגירסה של בן סירא — הקרי "גדיל" עדיף בהחלט. הלא אלה דברי מחבר ספר היובלים 9:2: "ויתן ה' את השמש לאות גדול על הארץ לימים ולכל עתות השנים".

[9] האותות בממשלת המאורעות לפי בן־סירא ומגילות מדבר יהודה

סרך היחד 8—10:1 QS 1

(אברכנו) עם קצים אשר חקקא
ברשות ממשלת אור
עם תקופתו
ובהאספו אל מעון חוקו
ברשית אשמורי חושך
כי יפתח אוצרו וישתהו עלת
ובתקופתו עם האספו מפני אור
באופיע מאורות מזבול קודש
עם האספם למעון כבוד
במבוא מועדים לימי חודש
יחד עם מסורתם זה לזה
בהתחדשם הם גדול לקודש קודשים
ואות למופת חסדי עולם
לראשי מועדים בכול קץ נהיה
ברשית ירחים למועדיהם
וימי קודש בתכונם לזכרון במועדיהם
תרומת שפתים הברכנו
כחוק חרות לעד.
בראשי שנים ובתקופת מועדיהם
בהשלם חוק תכונם
יום משפוט זה לזה.
מועד קציר לקיץ ומועד זרע למועד
דשא.
מועדי שנים לשבועיהם
וברוש שבועיהם למועד דרור
ובכול היותי חוק חרות בלשוני
לפרי תהלה ומנת שפתי.

הודיות 11—12:4 1QH

ותפללה להתפלל והתחנן תמיד מקץ לקץ
עם מבוא אור ממעונתו
בתקופות יום לתכונו
לחוקות מאור גדול בפנות ערב
ומוצא אור ברשות ממשלת חושך
למועד לילה בתקופתו לפנות בקר
ובקץ האספו אל מעונתו מפני אור
למוצא לילה ומבוא יומם
תמיד בכל מולדי עת יסודי קץ
ותקופת מועדים בתכונם
באותותם לכל ממשלתם
בתכון נאמנה מפי אל ותעודת הויה
והיאה חהיה ואין אפס
וולתה לוא היה ולא יהיה עוד
כי אל הדעות הכינה
ואין אחר עמו

Ms. B, Marginal & Masada

בן־סירא 43

2. שמש ימופיע בצאתו נכסה
- כלי נורא מעשי עליון
4. לשון מאור תגמור נושבת
- ומנורה תכות עין
5. כי גדיל יי עשהו
- ודברו ינצח אבריו
6. וגם ירח יאריח עתות
- ממשלת קץ ואות עולם
7. במ מועד וחמני חוק
8. חדש בחדשו הוא מתחדש
- מה נורא בהשתנותו